

УДК 069.015:027.7:378.4(477.74)+069.12+93:37

ББК 63. 4(4Укр); 79.1 + 63.3 (4Укр)

М 74

Рекомендовано до друку кафедрою мовної підготовки іноземних громадян (протокол №4 від 11.11.2014) та Науково-дослідним центром історичного краєзнавства (протокол №1 від 27.10.2014) Сумського державного університету

М 74 **Мова**, історія, культура у лінгвокомунікативному просторі : збірка наукових праць Випуск I / [упор. В. Б. Звагельський]. - Суми : Сумський державний університет, 2014. - Вип. I. - 192 с.

Редакційна колегія:

Власенко В.М. - к. і. н., доц.; Волкова О.М. - к. філол. н., доц.; Гедз О.В.; Дегтярьов С.І. - к. і. н., доц.; Завгородній В.А.; Звагельський В.Б. - к. філол. н., с. н. с., доц. (голова); Казанджиєва М.С. - к. п. н., доц.; Леміш Н.О. - к. і. н., доц.; Набок М.М. - к. філол. н.; Нестеренко В.А. - к. і. н., доц.; Садівничий В.О. - к. н. із соц. комунік., доц.; Шевцова А.В. - к. філол. наук., доц.

Упорядник

Звагельський В.Б.

Перший випуск збірки наукових праць “**Мова, історія, культура у лінгвокомунікативному просторі**” містить статті, розвідки та повідомлення, присвячені різноманітним актуальним питанням гуманітарних дисциплін.

Серед авторів переважно науковці Сумського державного університету, краєзнавці та студентська молодь.

Для науковців, викладачів та вчителів, краєзнавців.

УДК 069.015:027.7:378.4(477.74)+069.12+93:37

ББК 63. 4(4Укр); 79.1 + 63.3 (4Укр)

явлений матеріального мира / Рубинштейн С. Л. - М. : Изд-во АН ССРСР, 1957.

17. Скалкин В. Л. Обучение диалогической речи (на материале английского языка): Пособ. для учителя / Скалкин В. Л. - К. : Радянська школа, 1989.

18. Ушакова Н. И. Подходы образовательной парадигмы, не получившие отражения в методике преподавания русского языка иностранным студентам / Ушакова Н. И. // Русский язык, литература, культура в школе и вузе. - 2014. - №4. - С. 66-72.

19. Шукин А. Н. Методика преподавания русского языка как иностранного.-М., 2003.

20. Якиманская И. С. Разработка технологии личностно-ориентированного обучения / Якиманская И. С. // Вопросы психологии. - 1995. - №1. - С. 31-47.

СЬОМОВА К.

ДОСЛІДЖЕННЯ МАРКА ГРУШЕВСЬКОГО В ЦАРИНІ ТРАДИЦІЙНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДИТЯЧОЇ СУБКУЛЬТУРИ

У статті досліджується постать Марка Грушевського, як історика та дослідника дитини та впливу народного виховання на її розвиток.

Метою статті є осмислення діяльності Марка Грушевського в царині традиційної української дитячої субкультури. Дослідження народної педагогіки як загальнопедагогічного руху 20 століття, її нагальності в умовах національного відродження України, повернення до питання про більш ґрунтовне використання народної педагогіки в кожній ланці системи народної освіти.

Як відомо, український народ протягом довгого історичного шляху накопичував емпіричний досвід в галузі соціалізації та виховання дітей і молоді. У даній галузі перший неповторний доробок у дитинознавстві, або дитячому народознавстві зробив Марко Грушевський, його дослідження, висвітлені у праці "Дитина у звичаях та віруваннях українського народу", складають цілу низку знань, що передавалися із покоління в покоління засобами усної народної творчості - це звичаї та традиції, які слугували основою до формування людської особистості, якості, які вироблялись під час сімейного народного виховання, - працьовитість, практичність, життєва мудрість, розважливність, шанування батьків, допомога старшим, чутливість, сердечність, взаєморозуміння, людська любов, сердечність.

Актуальність праці Марка Грушевського не губиться з часом, а навпаки все більше і більше набирає широкого загалу, адже вплив традицій українського народу на розвиток дитини є вирішальним у формуванні свідомого громадянина держави. Сучасна соціокультурна ситуація потребує відродження традицій української родинної педагогіки.

Доробком Марка Грушевського послуговувались вчені-сучасники, що проводили дослідження, присвячені вивченню етапів розвитку української народної педагогіки, її основних закономірностей, принципів, методів, засобів, форм виховання і розвитку української дитини від народження до вісімнадцяти років - А. Богущ, Т. Мацейків, Ю. Руденко, З. Сергійчук, Н. Сивачук, М. Стельмахович, Є. Сявавко.

Серед педагогів та психологів національне виховання отримало назву "народництво", "народницьке виховання". Дитинознавство як наука набуло широкого успіху у 20-21 столітті, і на думку вчених (Л.Артемова, А.Богущ, В.Кузь, В.Моляко, Ю.Руденко, М.Стельмахович), поза національною культурою українського народу, його історичним минулим неможливе успішне розв'язання проблем формування особистості дитини. М.Стельмахович казав : "Народне дитинознавство концентрує в собі усталені погляди на дітей, емпіричні знання про умови й рушійні сили онтогенезу, закономірності перебігу фізіологічних, сенсорних процесів в дитячому віці, особливості формування дитини як особистості від народження до фізіологічного дозрівання й включення в доросле

життя" [5,18]. В свою чергу, народне дитинознавство розкриває вікові та психологічні особливості дітей, специфіку їх мислення, своєрідність світосприйняття, емоційного життя тощо.

Марко Федорович Грушевський народився 25 квітня (7 травня за старим стилем) 1865 року в селі Худоліївці Чигиринського повіту Київської губернії (нині село Чигиринського району Черкаської області). Закінчив Черкаське духовне училище і Київську духовну семінарію. У семінарії був членом патріотично налаштованої громади, що ставила за мету відродження українського православ'я та захист інтересів українського народу. Після закінчення семінарії вчителював у церковно-парафіяльній школі села Худоліївка, саме тоді відбулося перше знайомство Марка Грушевського з дитячою спільнотою. Далі він продовжує вчителювати в селах Чорнявках, Мордва (нині село Краснопілля) та Голоківка, також був законовчителем у Суботівському міністерському училищі. Від 1897 року став священником та служив у Мухайлівській церкві села Суботова.

За часи роботи учителем Марко Грушевський зібрав чималий матеріал з історії та етнографії, частину якого мав змогу публікувати у Львівських та Київських вісниках. Найбільшою науковою працею стало дослідження "Дитина у звичаях і обрядах українського народу", яка вийшла друком у 1906-1907 роках у Львові, рецензію до якої було написано Іваном Франком. Разом із дружиною Марією Марко Грушевський збирав старожитності для музеїв, унікальною є колекція народних вишиванок та ляльок, яка збереглася до нашого часу і складає безцінний скарб української культурної спадщини.

Улітку 1918 року із родиною переїздить до Києва та стає членом Всеукраїнської православної церковної ради, активно виступає у русі за автокефалію української православної церкви, входить до редколегії часопису "Церква і життя", багато уваги приділяє перекладам і виданням українською мовою богослужбових книг. 1922 року стає єпископом Української автокефальної православної церкви.

Через утиски владою, яка була обурена його політичною діяльністю, Марко Грушевський 1930 року змушений покинути церковну діяльність та зректися духовного сану, після чого працював сторожем у церковній артілі інвалідів. 11 червня 1938 року заарештований і ув'язнений в лук'янівській тюрмі, відповідно до постанови Особливої трійки НКВС по Київській області від 9 серпня 1938 року був страчений. Посмертно реабілітований 16 травня 1989 року.

Постаттю Марка Грушевського та його діяльність у царині історії та етнографії цікавились такі дослідники як Е. Коваль, М. Кучеренко, О. Дубовий, Н. Кукса, О. Найден. Зокрема Олександр Найден, збирач та дослідник витворів народної культури, автор розвідки "Українська народна іграшка", яка вийшла друком 1999 року, у своїй статті про витоки українського лялькарства пише: "Марко Грушевський, мабуть, був одним з перших (а може, найперший), хто зібрав і описав традиційні селянські ляльки Середньої Наддніпрянщини..." [4,62]

Майже сто років тому у Львові в серії "Матеріали до українсько-руської етнології" Етнографічної комісії Наукового товариства імені Шевченка вперше було опубліковано працю Марка Грушевського "Дитина у звичаях та віруваннях українського народу", рецензію до якої написав відомий український письменник, поет, публіцист, перекладач, вчений, громадський і політичний діяч Іван Франко. "Отсе перший том пребагатої збірки матеріалу про дітей в українському селі: вірування й заботони, гігієна й спосіб виховання, забави й щоденні заняття, становище в родині і в громаді - все се просліджено від перших об'явів вагітності матері тиждень за тижнем, рік за роком [...] комплекс його завдяки уважливості збирача і його щирої прихильності до життя народного вийшов такий багатий, що ні в яким письменстві нема подібної книги з таким різномірним матеріалом" [6,238] - пише І. Франко.

2006 року українським видавництвом "Либідь" удруге було надруковано працю

"Дитина у звичаях та віруваннях українського народу", натомість у газеті "День" (№116, від 18 липня 2007 р.) Іван Дзюба схвально відгукнувся про дослідження Марка Грушевського словами : "[...] це унікальне дослідження, засноване на багаторічних спостереженнях і особистому досвіді живого спілкування з селянськими родинами, - людини, яка присвятила себе вивченню практичної народної педагогіки, маючи хист науковця, поетичну інтуїцію та чутливість і відповідальність душ пастиря: таким був Марко Грушевський, далекий родич великого Михайла Грушевського."

Надбання Марка Грушевського включають у себе цілий комплекс уявлень про створення нової душі - народження дитини. Поява нового члена суспільства була огорнена комплексом дородової, родильної і післяродильної обрядовості, яка була спрямована на соціалізацію малої дитини, прилучення її до життя громади.

У першому розділі розвідки "При надії" Марко Грушевський пише про "родичів, що не можуть мати дітей і журяться тим"; про вагітність, про те, як впізнати, що жінка вагітна, час вагітності; назви та звичаї, пов'язані з вагітністю; як ставляться до вагітних родичі та як чужі люди; як почуває себе вагітна жінка, кого чекати - хлопчика чи дівчинку (народні звичаї та обряди пов'язані з визначенням статі майбутньої дитини); що можна і що не можна робити вагітній жінці під час зносин; про дитину у череві материнським, що вона собою являла і якою була (уявлення та відомості селян). Цей комплекс є новаторським, адже вагітність з давніх-давен вважалась таїнством і її подробиці розголошувались лише найближчим. Таких деталізованих особливостей родильної обрядовості важко й відшукати.

Наступний розділ присвячений пологам - це особливе дійство, до якого народ ставився з неабиякою серйозністю. Тут автор пише про те "хто може бабувати", тобто приймати пологи, розповідає про повитух, як про жіночу професію. Як варто поводитись у хаті, де проходять пологи, які звичаї і обряди передують пологам і які виконуються під час них.

Розділ "Від народження дитини до виводин" - описує перші місяці новонародженого, хто може бачити дитину, хто бавить дитину, хто допомагає молодій мамі. Автор описує процес молитвування, хрестин, після яких дитину дозволяється бачити усім односельцям, адже вона є захищеною Господом.

Наступні п'ять розділів присвячені п'яти рокам дитячого життя. Ці розділи є чи не найважливішими, адже за визначенням психологів саме від одного до п'яти років в дитині прокидаються основні завдатки та формуються особистісні якості. У ньому Марко Грушевський знайомить нас з особливостями виховання дитини від часу коли її вчать сидіти, до "дитячих пострижень". Особливості називання дітей, доглядання - купання, годування, співання колискових, дитячі розваги, дитячий одяг, іграшки, обов'язки і можливості. Автор відводить особливий розділ під назвою "Діти не шанують батька" - у ньому він висвітлює дії щодо порозуміння з дітьми, виховні методи для підвищення дисципліни в родині. Особливою увагою окреслено роль музики у вихованні дитини.

Розділ під назвою "Інтуїтивна психологія селянського життя" - розкриває свого роду таємниці селянських методів та прийомів, пов'язаних з вихованням дітей.

У своїй розвідці Марко Грушевський не лише констатує звичаї і обряди, зібрані з вуст мешканців села, він робить власний психолого-педагогічний аналіз розказаного. Окрім дитини, він аналізує поведінку дорослих. Батьківство - важливий крок у житті людини. З прадавніх часів батьківство шанувалось в українських родинах, обов'язком жінки було народити здорових дітей та виховати їх у зведених нормах моралі та права. Дитина займала чільне місце в селянській хаті, недарма колиска дитяча знаходилась біля печі (а, як відомо, піч в українській домівці була головним атрибутом - святинею, яка гріла та годувала). На виховання дітей було покладено життя - від народження і до повноліття, нею опікалися мати і батько, годували, одягали, бавили.

Марко Грушевський пише про те, що розвиток дитину був нероздільно пов'язаний з природою. Змалечку її привчали любити і цінувати довколишнє середовище, плекати природу, жити у цілковитім зв'язку із нею.

З коліски немовля привчали любити щирі українську пісню, адже чув її малюк щохвилини, годуючи-гойдаючи мати співала йому колискових, пораючись по хаті, завжди з вуст жінки лунала добра пісня, так росло дитя в атмосфері злагоди та доброзичливості. Та не лише мелодійності вчила українська пісня, вона була пронизана народним дидактизмом - вчила любити і прощати, слухати та чути, допомагати, бути працьовитим, дбайливим, любити рідний край за святу землю!

"Діти - то дар Божий", "Дитини рідної не купити", "Діти Бог дав", "Дав Бог діти - дасть і на діти", "Затим діти Божа роса, що благодатно зрошує гірке існування селянина" - такими словами плекали українці нащадків своїх. Любили, шанували їх, вкладали у них душу та серце.

У народі добре знали основні фізіологічні і психологічні особливості дитини першого, другого та третього років життя. На дитину, яка тільки народилася, казали "пискля", "писклят очко", "мулятко, маляточко", "народження, народженяточко". Пізніше, відповідно до способу поведінки або дії дитини, її називають - "їсть першу паску", "сміон", "гуляка", "зівака", "плакса", "плаксюночка", "сидун", "сидуха", коли вже вміє сидіти; "плазуй, плазуха", "плавунчик", коли повзає; "лазунчик, лазуночка", як лазить; "дibun", "цибуха", "дибукча", "поганий який дибунець до мами" [3,74]. У народі помічали, що дитина починає держати голівку після п'яти неділь, а як слабка - то й пізніше. В цей час матір дуже берегла дитину і давала їй потримати рідним тільки в сповитку, щоб не звихнути спинку. Всі рідні пильно слідували за розвитком дитини, знали, що перший рік життя характерний швидким темпом нейропсихологічних новоутворень.

Другим життям дитини називають етнографи час на другому році життя, коли вона починає ходити і говорити. На дитину другого року життя кажуть: "стрижак, стрижка, стрибунець, друге літо, другу паску їсть, другу кутю". Діти цього віку дуже допитливі, швидко розвиваються, цікавляться всім - коло "господарства і майстерства", прагнуть пізнати все, що впадає в очі. У народі розрізняли індивідуальні особливості розвитку дітей дворічного віку. Серед них є такі, що дуже швидко "все затвердять", є і "мовчуні, нишкля, понури, тихі тихоні, особняки, що самохіть собі задумують і нишпорять" [3,103].

На дитину третього року кажуть "пічкур", "третяк", "гулячок", "гуличка", "третє літо", "третя каша", "гулячка". Люди помічали, що в цьому віці вже між дітьми дружні стосунки, а якщо десь з'явився із ними "буян", то всі його "спеньжають", щоб не билось. Отже, здебільшого в дитячому гурті все лад і дружба. Проте і в гурті дітей оповідач помічає індивідуальні особливості: "одні все обіч від усіх затій", "все собі коло чогось або струже пічку стоїть", "є ж такі, що без команди не дихне" [3, 119].

У другому, третьому році дитина опановує мову і мовлення, вчиться рідному слову. Якщо наприкінці першого і в другому році дитина активно переймає мову тварин, такі вигуки як, "гав", "мяу", бо у третьому році дитина вже цілком свідомо використовує "дорослу мову".

Дитину четвертого року життя в народі називали "джигун", "гульвіса", "метунець", "жевчик", "шмиглик", "четвертак", "брехунець", "четвертачок", "четверта каша", "четверте літо" [3,130]. Ці назви визначають особливості розвитку і поведінки дітей: вони розумні, кмітливі, виявляють критичність, швидко метикують, гарно бігають, дуже люблять довго гуляти в гурті своїх ровесників; улюблена гра хлопців - в джигунів, дівчаток - в родину. Діти цього віку більш самостійні. В народі помічають, що деякі з них вже проявляють певні риси характеру, які можуть залишитись на все життя. "Четвертачки" дуже люблять подарунки, але вже замовляють їх наперед і виявляють незадоволення, якщо замовлення не виконане. У четвертому році дитина здатна художньо використовувати слова, дитину вчать співу, скоромовкам, примовкам.

Дитину п'ятого року найбільше називають "підпасич", "підпасичок", "п'ятиліток", "п'ятак". Мова дітей цього віку вже схожа до мови старших, хоча у окремих ще зустрічаються "діточі слова". "Шепеляння" в цей час переводиться. Дитину "у п'ятому році" вже "приставляють до життя" - віддають у найм, виражають до роботи, "часом плачучи". Дівчатка в цьому віці виконують всю хатню роботу. Якщо дівчат у сім'ї немає, там хлопці всю дівчачу роботу виконують, бо "кожне має призвичаюватися до всякої праці" [3,148].

У праці Марка Грушевського знаходимо відомості про раннє залучення дитини до праці. Дитина, яку мати не навчила вчасно, стане "лобурякою", "занехаяну" дитину "не нагнеш ні до чого, ні призвичаєш". Тому "розумні баби і батьки, хоч і годину проведуть з дитиною, щоб її навчити грішка знать і розбирати, що то є у світі".

Доробок Марка Грушевського складає безцінний скарб українського народу, він розкриває особливості народного виховання дітей, ставлення до яких формувалося століттями. Це свого роду енциклопедія народної педагогіки, яка не втрачає свою актуальність і сьогодні. Автор з віртуозним хистом перетворив низку українських звичаїв та прийомів у вихованні дітей у систему, яка справно слугувала нашим пращурам.

Окрім педагогічної цінності, даний доробок містить у собі великий етнографічний потенціал, який яскраво зображує атмосферу життя та побуту українського села, знайомить нас з українською родиною, її традиціями та звичаями.

Сучасні учені доходять висновку, що поза національною культурою українського народу, вивченням його історичного минулого неможливо успішно розв'язати проблеми становлення національної системи освіти, яка має сформувати особистість української дитини.

Список літератури

1. Коваль Е.З. Спогади про Марка Федоровича Грушевського. "Пам'ятки України: історія та культура", 2002, № 2;
2. Кукса Н.В. Постать Марка Федоровича Грушевського у становленні дитячої етнографії та української автокефальної православної церкви /Н.В.Кукса //Черкащина в контексті історії України.- Черкаси, 2004. - С. 387-395.
3. Грушевський М. Дитина в звичаях і віруваннях українського народу. - К.: Либідь, 2007. - 253 с.
4. Найден О. Перший збирач народної іграшки /О. Найден //Нар. мистецтво.- 1998.- №1-2.- С. 60- 62.
5. Стельмахович М.Г. Народне дитинознавство / М.Г. Стельмахович. - К.: Т-во "Знання" України, 1991. - 48 с.
6. Франко І. Я. Дитина в звичаях і віруваннях українського народу (рецензія) / І. Я. Франко // Зібрання творів в 50-ти томах. - К.: Наукова думка, 1982. - Т. 37. - С. 238.

ТУБОЛН. А., ШЕВЧЕНКО И. М.

СИСТЕМА УПРАЖНЕНИЙ В ОБУЧЕНИИ РУССКОМУ ЯЗЫКУ КАК ИНОСТРАННОМУ

В статье рассматривается система упражнений в обучении русскому языку как иностранному, анализируются различные точки зрения на проблему классификации упражнений, раскрывается практическое значение системы упражнений для эффективности процесса обучения. Отмечается, что тесное взаимодействие упражнений между собой обеспечивает комплекс